

יד
מדר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ויגש
טבת ה'תשפ"א ב'של"ב
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

חידוש נפלא ממהרש"א עמ"ס מכות דף י: לגבי 'בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו, ועפ"י זה השלמה לגבי שאלת הנביא ירמיה את הקב"ה בעניין נביאי השקר שהיו בזמנו.

מכל מעשה של אדם נוצר מלאך, לטוב או לרע, והאם גם מדיבור וכן מחשבה.

סיכום שמונת הדרכים שנאמרו בביאור השאלה מדוע נענשו האנשים שהאמינו בנביאי השקר בזמן ירמיה, הרחבה בביאור בעל דברי יואל מסטמאר בעניין זה ותמיהות עליו.

דרך תשיעית ממרן שליט"א בביאור העניין.

כשם שבזמנם אמונת האנשים בנביאי השקר נתנה להם את הכוח להטעות, כך בהיפך לגבי צדיק וחכם כי האמונה בו נותנת לו את הכוח לפעול.

ביאור המושג 'הטעייה עצמית', דהיינו שהאדם מסוגל להאמין לשקר של עצמו, ועפ"י זה תשובה לתמיהת האברבנאל על נביאי השקר דאז.

אודות דברי הרה"ג רי"י וייס שליט"א שנדפסו בספר 'אוצר מדרשים' בדבר מדרשי חז"ל בדויים וסיפורים שהכניסו מעתיקים ומדפיסים, אולם מקורם מאומות העולם. התייחסות למ"ש כי נעלם ממנו מקור העניין שהביא מרן שליט"א בהגש"פ פרי עץ חיים, לגבי יהושע בן "נון", מדוע נקרא כך. וכן למ"ש שם לגבי סיפורי ה' יהודה רוזנברג. ומאידך תמיהה איך הדפיסו שם בספר סיפור ערבי בשם מדרש חז"ל כביכול.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 575

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת רבי אייל בן יוסף דהארי הי"ו, הנמצא במצב קשה עקב מגיפת הקורונה, וזקוק לרפואה שלימה בקרוב ממש. המקום ב"ה ישלח לו רפואה שלימה בכלל כל חולי עמו ישראל, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, ויחזקהו ויאמצהו בקו הבריאות, וימלא כל משאלות לבו ולבכם לטובה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת רבי אייל בן יוסף דהארי הי"ו, הנמצא במצב קשה עקב מגיפת הקורונה, ה' ישמרנו, וזקוק לרפואה שלימה בקרוב ממש. המקום ב"ה ישלח לו רפואה שלימה בכלל כל חולי עמו ישראל, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, ויחזקהו ויאמצהו בקו הבריאות, וימלא כל משאלות לבו ולבכם לטובה, אכ"ר. השיעור נתרם על ידי אחיו, ידידנו רבי אתי דהארי יצ"ו. ברוך ה' שהוא עושה במסירות את הקלטת השיעור ופרסומו, לזיכוי הרבים. ירבו כמותו בישראל.

חידוש נפלא ממהרש"א עמ"ס מכות דף י: לגבי 'בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו, ועפ"י זה השלמה לגבי שאלת הנביא ירמיה את הקב"ה בעניין נביאי השקר שהיו בזמנו.

הקורונה – "קור האמונה". כמו שאמרנו והסברנו בס"ד כבר בעבר.

אנשים כיום אומרים, "רוצים כבר לחזור לשגרה". תשימו לב שבהגייה שלנו, "לשגרה" נשמע "לשקרא". הם רוצים לחזור אל השקר... הקב"ה נתן לנו עונש, את הקורונה, כדי שנתפוס את עצמנו, נתקן את דרכינו, ואדרבה שלא נחזור אל השגרה השקרית. אבל אנשים רק שואפים לחזור אל מה שהם היו. לשיקרא ולבזבא.

ישנו חידוש גדול ועצום, ממש נפלא, אותו ביאר לנו מהרש"א במסכת מכות [דף י"ע ב].

הגמרא שם באמצע הדף אומרת כך, אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא, ואמרי לה אמר רב הונא א"ר אלעזר, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. מן התורה, דכתיב, לא תלך עמקהם [במדבר כ"ב, י"ב], וכתוב, קום לך איתם [במדבר כ"ב, כ"ז]. מן הנביאים, דכתיב, אני יי אלהיך מלמדך להועיל מדריבך בדרךך תלך [ישעיהו מ"ח, י"ז]. מן הכתובים, דכתיב, אם ללצים הוא יליץ, ולענוים יתן חן [משלי ג', ל"ד].

יש חיזוק רב לכך, שבדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו. שכן כך כתוב בתורה, ונכפל בנביא, ומשולש בכתובים. אם חוזרים על זה כ"כ הרבה, מובן שהוא דבר חזק ויסודי, עניין

חשוב. והחוט המְשְׁלֵשׁ, לא במְהֵרָה ינתק וקהלת ד', י"ב]. וע"ע לקמן.

אם אדם בוחר לעצמו דרך מסויימת, בין לטוב ובין לרע, בה מוליכין אותו. בלעם אמר, בְּלֶךְ בֶּן צֶפֶר מְלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי. בכל זאת הקב"ה אמר לו, לא תלך עמָהֶם. ובפעם השנייה כתוב, ויבא אֱלֹהִים אֶל בְּלַעַם, לִלְהָא. ויאמר לו. אם לקרא לך, באו האנשים. קום לך איתם. מה השתנה פתאום? אלא הקב"ה ראה שבלק רוצה בכל זאת לבחור בדרך רעה, לכן בה הוליכו אותו.

כך נכפל העניין בנביא ישעיה [מ"ח י"ז], אני יי אלהיך מלמדך להועיל מדריבך בדרךך תלך. הקב"ה אומר, אני מדריך אותך בדרך ללכת בדרך הנכונה. אבל אתה, באיזה דרך שתרצה, תלך. אם תחפוץ בדרך האחרת, גם שם תקבל הדרכה. רחמנא ליצלן.

וכן הוא בכתובים, בספר משלי, דכתיב, אם ללצים הוא יליץ, ולענוים יתן חן. אומר רש"י כך, אם ללצים – בא אדם להתחבר. הוא יליץ – אין מעכבין בידו.

מהרש"א שם לב לדיוק חשוב. הגמרא לא אומרת שהקב"ה מוליך את האדם אל הדרך הנכונה, או להיפך הדרך החוטאת, אלא 'מוליכין אותו'. מיהו המוליך אותו לשם? המלאכים. ומדוע? כי כבר נאמר [איכה ג' ל"ח], מפּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא, הָרְעוֹת וְהַטּוֹב. הקב"ה ברא בהנהגת העולם, שהטוב יימשך לטוב והרע אל הרע. הטוב עושה טוב, והרע רע.

הקב"ה הוא מעל כולם, אבל הוא הטביע בעולם תכונה שהטוב ימשוך טוב, והרע ימשוך רע. חס ושלום, הקב"ה לא מושך ומוליך את האדם לרע, אך כיון שאותו אדם בחר בדרך רע, ישנם מלאכים שמוליכין אותו לשם.

וז"ל מהרש"א שם, לא קאמר שמוליך אותו הקדוש ברוך הוא, אלא מוליכין אותו. והוא עפ"י מה שכתבנו בכמה מקומות, שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם, הנה הוא בורא לו מלאך לפי עניינו, אם לטוב אם לרע.

ואמר, דכתיב 'אם ללצים הוא יליץ וגו', ר"ל, 'אם ללצים', הוא מוסיף לו לץ, דהיינו מלאך, כפי ליצנותך. ואם לענוים הוא יתן חן לעצמו, מלאך של חן נגדו יתברך ברוך הוא.

זהו חידוש נפלא, המסייע לנו להבין גם כיצד רואים לפעמים רשעים שמצליחים בדרכס, כביכול יש לשיטתם איזה סיוע שמיימי לקיום כל הפעולות הרעות שלהם. ואף שבסופו של דבר גם הם ייעצרו ויפלו, ויקבלו את המנה הראויה שלהם, שבכל זאת אין להתפעל מאותו הזמן הראשון בו הם מצליחים, ויש להם אפשרויות וכוחות.

עפ"י הדברים דלעיל, אומר בספר גחלי אש [חלק א' דף רל"ה] ליישב את השאלה שדיברנו עליה בשיעור הקודם. ירמיה הנביא שואל את הקב"ה שאלה, והתשובה לכאורה אינה מובנת. ירמיהו שואל את הקב"ה, הרי הנביאים מטעים את עם ישראל? עונה לו הקב"ה, שקר הם דוברים. מהי התשובה?

הוא רוצה להסביר עפ"י דברי מהרש"א את תשובת הקב"ה לירמיהו, שמכיון שעם ישראל בעצמם נתן את הכח לנביאים, והם רוצים את הרע, ממילא נוצר על ידיהם מלאכים רעים. כל מה שרואים עכשיו, הכל הוא תוצאה של בחירה ברע. נמצא איפוא שהדבר מיסודו אינו אמת, ואי אפשר ללמד עליהם זכות מפח דבר זה.

וזה לשונו, ירמיה הנביא התפלל על הדור, ולימד זכות עליהם שאין להם אשם, כי נביאי השקר מטעים אותם, ומה יוכלו ישראל לעשות? אבל הקב"ה השיבו, 'שקר הנביאים נבאים בשמי, לא שלחתים וגו', דהנה את היצה"ר שלח הקב"ה להסית את בנ"א ונצטוו לפתותם לדבר עבירה. תפקידו של יצר הרע, גם מאז שהאדם נולד, לפתותו לדבר עבירה. גם בגיל שלוש עשרה, ומשם והלאה, קולו נשמע עוד יותר מקולו של היצר הטוב.

אבל אלו נביאי הבעל, אמר הקב"ה, 'לא שלחתים ולא צויתים ולא דיברתי אליהם,

זה ממש חידוש עצום. כל דבר שאדם עושה, ואפילו מחשבה גרידא, בוראת מלאך. מחשבה, דיבור, וקל וחומר מעשה. כולם בוראים מלאכים.

ועל כן אמר, 'בדרך שאדם רוצה לילך' שהרשות בידי האדם ממנו יתברך ב"ה, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. אבל כפי רצונו ודעתו של אדם, מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו. ומייתי ראיה מן התורה, דכתיב 'לא תלך עמהם', שאמר לו הקדוש ברוך הוא כן, וכתיב 'קום לך אתם וגו', שרצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביא ששלח לו הקדוש ברוך הוא מלאך כרצונו ומחשבתו, שאמר לו 'קום לך אתם'.

אגב, משמע מדברים אלו, שבפעם הראשונה הקב"ה בעצמו אמר לו את המלים הללו, ורק בפעם השנייה, כאשר הוא בחר בדרך רעה, אזי באו אותם המלאכים שברא במו ידיו ואמרו לו 'קום לך אתם'. ואף שמלשון הפסוק לא נראה שום חילוק, שבשני המקומות כתוב 'ויאמר אלהים', בכל זאת הדבר השני לדעת מהרש"א מתפרש על מלאך, וזהו קיצור לשון, כאילו כתוב 'ויאמר מלאך האלהים'. וכך יש בהרבה מקומות.

אולי מתחילה גם הקב"ה לא נגלה בעצמו לאותו רשע ממש. אך עפ"י לשון מהרש"א נראה, שבפעם הראשונה ההתגלות היתה על ידי הקב"ה בעצמו, ורק בשנייה על ידי מלאך. וכפי ההבנה הראשונה, שגם מעיקרא לא הקב"ה נגלה, יש לציין כי זוהי דעת הזוהר הקדוש, ולפי זה שמות הקודש שבפרשת בלק הן חול. ולכן כתבתי בס"ד בספר נזר הקודש ודף צ"א ודף קל"ה, לקדש אותם רק מספק, יעו"ב. וזהו חידוש גדול.

נחזור לדברי מהרש"א. ואמר, דכתיב 'אנכי יי' אלהיך מלמדך להועילי וגו', כי כל מצותיו יתברך ברוך הוא, אינו מלמדך רק להועיל ולטוב לך, אבל מדריךך, הוא מלאך שאתה מדריכו, בדרך זו תלך כפי דעתך ורצונך.

שאותם לא שלחתים להסית את ישראל, וגם לא צויתי אותם לפתותם. כלומר, אכן את היצר הרע אני בראתי, אבל את נביאי השקר לא שלחתים כלל ועיקר. וא"כ מהיכן בא להם עונש זה שנביאי הבעל יסיתם וידיחם? אלא שעוון הדור גרם זאת, והם בעצמם חייבים בדבר.

וכעין שכתב מהרש"א (מלקות דף י"ד) – זו טעות, וצריך לומר מכות – על הא דאמר שם בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, דהכוונה הוא שידוע שכל מחשבה ודיבור ומעשה, האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי עניינו, אם לטוב אם לרע. ולכן כפי רצונו ודעתו של אדם, מוליכין אותו אותן המלאכים, הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו עיי"ש.

ולפי דלות הבנתי, מלקות במקום מכות, זו אינה טעות הדפוס או שגיאת הכותב מתוך חוסר שימת לב. דמה בכך אם אומרים מכות, או מלקות. אולי אדרבה, יותר מדוייק לומר מסכת מלקות, מכיון כנגד הפרק העיקרי שהוא אלו הן הלוקין. ועכ"פ ברור כי מכות ומלקות הן אותו דבר. ומצאתי גם בספרים שכותבים לפעמים מסכת מלקות. הערת העורך.

וצריך לבדוק זאת, כי כנראה האשכנזים טועים בכך, בגלל שאין אצלם שום הבדל בין כא"ף לבין קו"ף. יב"ן.

הרי שמעוון הדור, נבראים מלאכים ומשחיתים כאלו, שהמה כוחות ס"מ וחיילותיו, והם המסמים עיניים. ונעשו המנהיגים אינם מהוגנים, והדור נמשכין אחריהם ונכשלים בם. וזה אשר השיב הקב"ה לירמיהו הנביא, דמה לו ללמד זכות על הדור, אם הם בעצמם החייבים בדבר. ולכן כה אמר ה' על הנביאים וגו' שבא עליהם החרבן נורא ר"ל כמבואר בפסוקים שם.

מכל מעשה של אדם נוצר מלאך, לטוב או לרע, והאם גם מדיבור וכן מחשבה.

ענין זה האמור לעיל, כי מכל דיבור, ואפילו מכל מחשבה נוצר מלאך, הוא גם לטוב וגם לרע. מהרש"א כתב כי הוא כבר כתב בן בכמה

מקומות. בעל שבט מוסר ומדרש תלפיות גם כן כותב זאת בספרו על הירושלמי הנקרא 'אגדות אליהו' [עמ"ס פאה פרק א' הלכה א'].

וזה לשונו שם, מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. נראה דטעמו של דבר, לפי שממעשה המצוה נברא מלאך, כנודע מרבותינו ז"ל. וכיון שהקדושה לעולם ידה על העליונה, יש בה כח לברוא מלאך גם מהמחשבה. וזהו מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה, כלומר כיון שהיא טובה מצד הקדושה, מצרפה כאילו עשה מעשה ממש ונברא מלאך.

אבל מחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה, כיון שהיא מסטרא דמסאבא, אין בה כח לברוא שטן כמו מהעבירה עצמה וכו' ע"כ. פרט זה אינו מתאים לדברי מהרש"א שאפילו מחשבה רעה וכו'.

גם בספר אוהב ישראל (מאפטא) סובר כך, שכן הוא אומר, כשאדם עושה מעשיו בקדושה ובטהרה ובמחשבה טובה, הוא בורא מלאך קדוש.

לעומת זאת, החיד"א בספר מראית העין על מסכת מכות שם, מתפלא על כך. וזה לשונו, מ"ש הרב – מהרש"א – דבכל מחשבה ודיבור של האדם הוא נברא מלאך, הן לא ידענו זה. דאיברא דכל דיבור פועל למעלה, אם לטוב אם למוטב. ואעפ"י שדברינו בסוגיא זו נאמרו על בלעם, ויתכן שהוא שונה משאר אומות העולם. עכ"פ ברור לכולם שהדיבור פועל גדולות ונצורות למעלה, כמו שכבר הבאנו [בשיעור הקודם] בשם נפש החיים. וכמו שפירש הרב עיר וקדיש מהרח"ו ז"ל בשם הרב שמעון טורנו ז"ל, מה שאמר הכתוב 'לא יחל דברו', כי דברו אינו הולך חנם. 'ככל היוצא מפיו יעשה', אם טוב, טוב. וכן להיפך. הכל עושה רושם למעלה עכ"ד.

אבל מה שכתב שנברא מלאך, וגם מן המחשבה, נראה דזה אינו. ובפרט המחשבה, דודאי גם המחשבה טובה מטהרת הנפש, וכן

אלא לצורך המצוה, ואפילו מכשירי מצוה איננו. בת"ת, הדיבור הוא המצוה.

החפץ חיים עשה חשבון, שבכל דקה מקיימים מאתים מצוות, כך שמדקת לימוד תורה אדם זוכה למאתיים מלאכים. המחברים האריכו על כך, ואכמ"ל. יוצא אם כן שאפשר שבלימוד תורה מוסכם שהדיבור בורא מלאכים, ויש לכך מקור, אבל לא על המצוות, וגם לא על עבירות, שבוזה הדבר שנוי במחלוקת. אבל על מעשים מוסכם בפי כל שנבראים מלאכים.

שאלה מהקהל: החפץ חיים מביא בשם הגר"א, שהמלאכים הנבראים מכל דיבור רע, הם בעצמם שדנים אותו בסופו של דבר ומרשיעים אותו. וזהו כדעת מהרש"א, דלא כהחיד"א.

תשובת מרן שליט"א: יפה. אכן הדברים מדויקים יותר כפי שהם בספר שמירת הלשון, שער התבונה פרק י"ג בהגהה, בשם הגר"א בביאורו לסי' משלי, שהדיבורים הרעים מולידים "רוח טומאה", והם שדנים אותו בגיהנם. וזהו דקאמרי חז"ל לשון 'נופל בגיהנם', כי כבר עכשיו הוא מוקף ברוח רעה, יעו"ש. ובין רוח רעה לבין מלאכים, רב הדרך. וכבר הרחבנו על כך בשיעור מוצש"ק נח התש"פ בשל"א.

ולגבי העניין שפתחנו לעיל, להסביר לשון הגמ' במכות מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים, שזה בא לחזק, והחוט המשולש וגו', ראיתי שכמה מפרשים דנו בעניין, וכתבו בדרכים שונות, כגון עיון יעקב, ערוך לנר, ועלה דיונה. וידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א הוסיף כאן בזה"ל, מצינו כזאת בכמה עניינים. ולענ"ד אולי אפשר לבאר על פי מה שמצינו שאמרו חז"ל שאלו לחכמה, חוטא מהו ענשו וכו'. והחכמה, היינו ספר משלי שבכתובים. וכמדומה שיש מי שכתב שכל ספרי הכתובים נקראים חכמה. ואם נכון הדבר, מובן מזה כי התורה הנביאים והכתובים, לכל אחד יש בחינה אחרת, ומצד בחינותיהם המשתנות, יתכן שלכל אחד תהיה דעה ראשונה אחרת. ובכל מקום שאמרו מן התורה מן הנביאים ומן

להיפך. אבל שיהיה נברא מלאך מכל דיבור ומחשבה שלאדם, אם לא ימצא בפירוש ברו"ל, אני בעניי אומר שאינו כן. החיד"א אומר כי אילו היה מאמר חז"ל כזה, אין הכי נמי, וזה מקובל. אפילו החיד"א שהיה 'תייר' גדול, בקי עצום, לא מצא מאמר כזה.

נמצאנו למדים כי על מעשה, הוא מסכים שנברא מלאך. אך על דיבור, ובפרט על מחשבה, הוא לא מסכים שנברא מכך מלאך. וכיון שאנחנו מדברים על נביאי השקר, שפעולותיהם לא הסתכמו במחשבות ובדיבורים גרידא אלא במעשים, כולי עלמא מודו שנבראים מכך מלאכים.

גם ממהרא"ל צינץ בספר ברכת השיר, שהוא פירוש על הגדה של פסח, בשם ספר עמק המלך, נראה שהוא סובר כי ממחשבה לא נבראים מלאכים. שם הוא מדבר אפילו על הקב"ה, שבבריאת העולם כתוב, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר, וַיְהִי אוֹר. זה לא היה דיבור, אלא מחשבה. ומדוע? כדי שלא יאמרו שהמלאכים נשתתפו במעשה בראשית. המלאכים נבראו רק ביום השני, כמו שכתוב, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד. מדוע לא כתוב יום ראשון? ללמדנו שהקב"ה אחד ושמו אחד. לא היה אז אף אחד נוסף בעולם, ואפילו לא מלאכים.

תמצית הדברים היא, שלא ברור כי מלאכים נבראים ממש ממחשבה גרידא, ואולי אפילו לא מדיבור ממש. ואף כי יתכן שלימוד תורה הוא שונה, כמפורסם משם הגר"א, שמכל מלה ומלה של לימוד תורה יש מצוה, ונברא ממנה מלאך. ואין דברינו לעיל אמורים אלא על המצוות.

על ידי דיבור בתורה שפיר נבראים מלאכים, דשאני התם שאין המלאכים נבראים מצד הדיבור גרידא, אלא מצד עצם מצות תלמוד תורה שהיא על ידי דיבור. וכדאשכחן נמי לעניין חיוב מלקות, שעקימת שפתים נחשבת מעשה. זה לא כמו דיבור על מצוה, כגון על עניין ארבעת המינים, וכדומה, שאין הדיבור

הכתובים וכו', רצו לומר שאותו עניין מוסכם על כולם כבר בדעה הראשונה. עכ"ל נר"ו. ויישר כוחו. רק יש להעיר, שמאמר זה, שאלו לחכמה וכו' הוא בירושלמי מכות פ"ב הל"ז ובפסיקתא דרב כהנא וכו' ועוד, ושם נוסף דבר רביעי, הקב"ה. ואם כן, העניין לא מתאים לגמרי. ובנפלאות מתורתך פ' נצבים ע"פ כי המצוה הזאת וגו' הרחבנו בס"ד בביאור מאמר נפלא זה. יב"ן].

סיכום שמונת הדרכים שנאמרו בביאור השאלה מדוע נענשו האנשים שהאמינו בנביאי השקר בזמן ירמיה, הרחבה בביאור בעל דברי יואל מסטמאר בעניין זה ותמיהות עליו.

אמרנו כל זאת בס"ד בכדי להסביר את תשובת הקב"ה לירמיהו הנביא, והמהלך דלעיל הוא השמיני במספר.

נסכם את המהלכים. תחילה אמרנו את דרכו של הרד"ק, שהנביאים אומרים נגד התורה. האברבנאל אומר שהקב"ה מתרעם על עם ישראל, מדוע הם שומעים לנביאי השקר ולא לנביאי האמת. המצודת דוד אומר שהם לא עושים אותות ומופתים. המלבי"ם אומר, כי הם יודעים בעצמם על שקרנותם, ואינם מוטעים. הרמ"ד וואלי אומר, שבני ישראל יודעים היטב בסתר לבם שעשו מעשים רעים, וכי הם חושבים שלא מגיע להם חרב? תירוץ נוסף, כיצד יתכן שתשרה השכינה על אנשים רעים וחטאים?

בנוסף הבאנו את תירוץ בעל דברי יואל, מעין מה שהוא אמר במקום אחר והובא בספר גחלי אש. בגחלי אש הוא תירץ שמעשיהם הרעים הולידו מלאכים. ובסגנון אחר כפי שהוא כתב בדברי יואל, עפ"י האור החיים הקדוש, על הפסוק לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, שהאדם נותן כח לעבודה זרה על ידי פעולותיו. האותות והמופתים שעושים כומרי העבודה זרה, מגיעים בגלל שאנשים מאמינים בהם.

על מה שיש להעיר במהלך הדברי יואל, הערנו מעט בסוף השיעור שעבר, אך לא הספקנו לעמוד די הצורך על דבריו, לכן נשלים זאת

בעת, ובעז"ה נוסיף מהלך תשיעי הנראה לי כי על ידו יתיישבו כל הקושיות, כי כל פירושיהם קשים עלינו לקבלם, ובכל אופן רק עפ"י קטנות שכלנו. גם את מה שכתב בגחלי אש, אינני רואה זאת נכנס במלות הפסוק. זאת תשובה טובה מצד עצמה, והיסודות נכונים, אבל בנביא זה לא כתוב.

ירמיה הנביא [פרק י"ד] שואל שאלה חזקה, זועק ואומר כך, וְאִמַּר אֶתְּהָ | אֲדַעְיָ יְהוָה הַנְּבִאִים אֲמָרִים לָהֶם לֹא־תִרְאוּ חֶרֶב וְרֶעֶב לֹא־יִהְיֶה לָכֶם כִּי־שְׁלוֹם אָמַת אֶתְּוּ לָכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי שֶׁקֶר הַנְּבִאִים נְבִאִים בְּשִׁמִּי לֹא שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם חֲזוֹן שֶׁקֶר וַיִּקְסֶם וַאֲלִיל וְתִרְמִית לְבָם הִמָּה מִתְּנַבְּאִים לָכֶם:

אגב צריך להעיר על טעות שנפלה בספרים הנדפסים, בתיבת שֶׁקֶר נדפס שופר הפוך. לפי זה קוראים הכל ביחד, שֶׁקֶר הַנְּבִאִים נְבִאִים בְּשִׁמִּי. אך זו טעות, יש יתיב מוקדם מתחת תיבת שֶׁקֶר, ופשטא בתיבת הַנְּבִאִים.

נצ"ל יתיב מוקדם. ישנה על כך אריכות בשו"ת גנוזי מלכים. איתמר. וכוונתו למה שנדפס בס' גנוזות ותשובות מחכמי תימן ח"א שער רביעי דף ר' ד"ה ובמסורת. יב"ן].

ויש להקשות, אף כי כל הפלפול הנחמד הזה כתוב בדברי מהרש"א במסכת מכות, אך זה חסר מן הספר בתשובת הקב"ה כאן לירמיה. בני ישראל אז לא למדו מהרש"א במסכת מכות...

נראה כי הדברים הפשוטים כתובים, והנקודה העיקרית הושמטה. הקב"ה אומר לירמיה דברים הנראים כידועים ולא מחודשים בכלל. הרי ירמיה רוצה ללמד זכות על ישראל, וטוען שנביאי השקר מטעים אותם, ומשיב לו הקב"ה, דע לך כי הנביאים מתנבאים שקר. מה החידוש? הרי ירמיה יודע שנבואתם היא שקר. ובכל זאת הוא רוצה ללמד זכות על עם

שערי יצחק – השיעור השבועי

ומתוך הרב דברי יואל, כמו שאמרנו בשיעור הקודם. וזה לשונו, וצריך לומר בכוונתו, דהנה איתא בגמרא נסנהדרין דף צ' ע"א, רבי יוסי הגלילי אומר אפילו כשהעבודה זרה מעמיד לך חמה באמצע הרקיע, אל תשמע לו, עיי"ש. והנה מה שיתכן אצלם כח גדול כזה, זהו על ידי שעובדים אליה, וכמו שכתב האוה"ח הק' עה"פ [שמות כ', ג'] לא יהיה לך אלהים אחרים וגו', כי כל עבודה זרה שבעולם אין פעולת העובד פועלת הדרגה – מעלים את העבודה זרה ממדרגה למדרגה, עולה ועולה. בעברית היום המציאו מלה חדשה, "לשדרג"... **בנעבד לעשותו אלהים, כאשר תעשנה פעולת איש ישראל, כי נתן כח גדול בבחינת הרע, וכופה ח"ו בחינה המעולה לפני בחינת הרע רח"ל. והוא אמרו, לא יהיה לך אלהים, פירוש הויה שלך תעשנו אלהים, עכ"ד.**

ואפשר לומר שזהו כוונת הפסוק, באמרו 'אשר לא צויתני, דהנה כל הבריאה עומדת על ידי ציווי הקב"ה, כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד. אמנם הכח הזה שיש בעבודה זרה אינו מכח ציווי השי"ת אלא מכח העובדים אליה, ואם לא היו עובדים אליה, הרי היו מתבטלים כל הפעולות וההצלחות שלהם. עם ישראל נתן את הכח לעבודה זרה, ולא הקב"ה.

לפריזה הוא ממשיך ומיישב את דברי הרד"ק בענייננו. אף שהרד"ק אומר שהם עשו כנגד התורה, בכל זאת קשה, הרי סוף סוף הם נתנו טעם הגון? ומתוך עפ"י הנז"ל, שכל הכוחות הנראים כולם שקר וכזב.

זאת הוא מסביר בדעת הרד"ק ורש"י, כלומר שהוא לא מציע פירוש אחר מהם, אלא את פירושו הוא מכניס בדבריהם.

בעל דברי יואל הוא גוברא רבה, אבל במחילת כבוד תורתו הרמה, נראה לפי כל מה שכתוב פה שנשמטה ממנו גמרא ידועה ומפורסמת במסכת מגילה ודף ט' ע"א. שם מתברר כי לא רש"י הוא הראשון שאמר זאת, אלא שבעים ושנים הזקנים שתרגמו לתלמי המלך את התורה ליונית. הם הכניסו לתוך התורה

ישראל? היכן מוסבר בפסוק טעם מדוע הקב"ה לא קיבל את דברי ירמיה?

וחוץ מזה, אחרי ככלות הכל, וכי אין לפחות צד קטן של לימוד זכות שהנביאים מטעים את בני ישראל? ואף שאנחנו מסכימים לכל המהלכים דלעיל, שהחוטאים בראו מלאכים, והם שנתנו כח לנביאי השקר, ואכן הם אשמים בכל החרבן, אבל בכל זאת רשעותם לכאורה התמעטה מעט, והם אינם אשמים במאת האחוזים. בסה"כ הם טעו. ואף שהם אשמים בעצם ההטעיה, עדיין ישנו צד מסויים של לימוד זכות.

*

המהלך של הדברי יואל בנוי עפ"י הקדמה השייכת לדברי רש"י בפרשת שופטים, וכדלקמן.

כתוב בפסוק [דברים י"ז ג'], וילך. ויעבד, אלהים אחרים. וישתחו להם. ולשמש, או לירח. או, לכל צבא השמים, אשר לא צויתני. אומר על כך רש"י, אשר לא צויתני, לעבדם.

כך כתוב בספר דברי יואל [שופטים שם], ואפשר לומר במה שאמר לא שלחתים ולא צויתים וגו', על פי מה שאמרתי לבאר לשון הפסוק בפרשתן, וילך ויעבד אלהים אחרים, וגו' ולשמש או לירח וגו' אשר לא צויתני. ורש"י ז"ל פירש אשר לא צויתני, לעבדן.

והנה זה ודאי שהוכרח לפרשו שלא צויתני על העבודה להם, כי אי אפשר לומר שהכוונה שלא צויתני על האור הבא מהם, כי זה ודאי שעל כך נבראו ונצטוו להאיר באורם. אמנם עדיין לשון הפסוק קשה מאד, דהלא לא רק שלא נצטוו לעבדן אלא אדרבה נצטוו שלא לעבדן, ואם כן למה נקט לשון כזה שמשמע בלשון שלילי שלא נצטוו מאומה, בזמן שבאמת יש ציווי שלא לעבדן. מדוע הפסוק משתמש בלשון שאינו חד? הרי עיקר כוונת הפסוק ללמדנו שהקב"ה ציוונו שלא לעבוד לשמש או לירח? מדוע לשון הכתוב הוא, אשר לא צויתני. מתאים יותר לומר בלשון חזקה, צויתני שלא לעבוד?

פירושים שונים, כדי שבכל דבר שהוא עלול להסתבך או לשאול שאלות, לא תיגרם שינוי במשמעות.

כך מבואר בגמרא שם, מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסו. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם, כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת. וכתבו לו אלהים ברא בראשית. במקום 'בראשית ברא אלהים', כדי שלא יצוצו לו כל מיני טענות. אעשה אדם בצלם ובדמות, במקום 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו'. ויכל ביום הששי, וישבות ביום השביעי וכו'. ולא דוקא שינויים מסגנון כזה, אלא גם מסגנון אחר. כגון מפני שקראו לאשתו ארנבת, ולא רצו שיכעס, מדוע אתם צוחקים עלי לכתוב את שמה של אשתי בתורה? לכן שינו וכתבו, זאת צעירת הרגליים'.

אחד הדברים שהם שינו, זהו הדבר דלעיל. זילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתו לעבדם'.

אותם הזקנים כתבו זאת בספר התורה שתרגמו ליונית, כדי שיחשוב שכך כתוב בתורה. ורש"י סובר שהם הוצרכו לשנות רק כדי שלא יהיה לו טעות בפירוש הפסוק, אבל דבריהם אמתיים. לכן הוא מכניס זאת כפירוש לפסוק.

רש"י שם מוסיף ומסביר, איזו טעות היתה יכולה להיות לתלמי המלך, אם לא היו מוסיפים את המלה 'לעבדם'. וזה לשונו, שאם לא כתבו לעבדם, משמע אשר לא צויתו שיהיו. ויאמר, אם כן אלהות הן, שעל כרחו נבראו. אם היו משאירים את הפסוק ככתיבתו בלשון הקודש, תלמי היה יכול לומר שהשמש והירח לא נבראו בציוויו של הקב"ה, אלא בעל כרחו. וחס ושלום תהיה לו טעות.

נמצא איפוא שעצם שאלת הדברי יואל, וכל מה שהוא מסביר אחר כך, לא היה צריך לכך. כי רש"י בעצמו בפירושו לגמרא מסביר פירוש

אחר לגמרי, שלא תהיה משמעות של כפירה ח"ו. ואם נחפוץ להכניס את פירוש הדברי יואל בגמרא, שכוונת הפסוק 'אשר לא צויתו לעבדם', שהקב"ה בא להשמיענו שלא הוא נתן את הכוחות לעבודה זרה, אלא עם ישראל שעבדו לו, וכי תלמי המלך יכול לחשב את כל המהלך שלו? הרי תלמי המלך בודאי אינו מבין רעיונות כאלו. גם דברים פשוטים מזה הוא לא קלט. אי אפשר להכניס את הפירוש הזה לתלמי המלך, שיבין פירוש כזה.

ולגוף שאלת הדברי יואל, מדוע הפסוק לא נוקט לשון חדה ואומר בבירור, 'אשר צויתו שלא לעבדם', אפשר לעיין שם בדברי מהרש"א ולראות מה שהוא כתב עפ"י הירושלמי. ממילא נראה שהוא לא פתח ועיין בסוגיא זו, וכתב מהלכים מעצמו. לכן הוא מכניס זאת גם ברש"י וברד"ק.

ואשתמיטתיה. וזהו לשון כבוד, כמבואר בשדי חמד.

מי שיעניין בתפסיר רס"ג, יבין שמפרש מ"ש אשר לא צויתו, לא היתרתו. לא הרשיתו. כנראה כך הביין רש"י, ואם כן לק"מ. ובנפלאות מתורתך שם הארכתי עוד בס"ד בכל העניין, והבאתי גם את פירושי רע"ו ספורנו, מהר"ל בגור אריה, והנציב בהעמק דבר. לכן נקצר כעת.

שאלת הדברי יואל על הרד"ק היתה, הרי נביאי השקר נתנו טעם לדבריהם? וזאת על-פי שהוא הביא בשם הקדמונים, שיש מהם שהיו צדיקים וכו' וכדלקמן.

ועל כך יש להשיב, שתחילה איננו יודעים מי הם הקדמונים הללו ובל"ג יתבאר בס"ד בשיעור הבא, אך הוא בודאי ידעם והכירם. ועכ"פ דבריהם אינם מתאימים אל הרד"ק. אי אפשר לחבר את שני הדברים יחד. הרד"ק הביין שאותם נביאי השקר היו רשעים ושקרנים, וכך הבאנו גם בשם הרמ"ד וואלי שכתב כך בהדיא. ואף אם אמנם ישנם פירושים אחרים האומרים אחרת, וכי גוברא אגוברא קא רמית? מדוע

שערי יצחק – השיעור השבועי

יתכן שחלק מנביאי השקר היו רשעים בוודאות, וחלקם לא היו ידועים, וחלקם האחר היו צדיקים. אפשר שירמיהו לא הכיר וידע מכולם. לכן הוא שאל את הקב"ה ואמר, הנה כבר אינני יכול לדעת. אתה אומר לי להתנבאות על החרבן, ומאידך, ישנם אנשים שמתנבאים שלא יהיה חרבן. לא תראו חרב, ורעב לא יהיה לכם. פי שלום אמת אתן לכם במקום הזה. ובכן, רבנו של עולם, אני נבון. אולי לי אתה אומר שיהיה חרבן, ולהם אתה אומר שלא יהיה חרבן. שמא אתה עושה זאת בכדי "לאגן", ובסופו של דבר לא יהיה חרבן. אולי לי אתה אומר שיהיה חרבן רק בכדי שאוכיח את העם במוסר, שיחזרו בתשובה, והאמת הצרופה היא שלא יהיה בכלל חרבן.

ירמיהו שואל את הקב"ה, אמור לי, מה יהיה בסופו של דבר? לא שהוא רצה ללמד זכות, כפי שהבינו המפרשים, אלא הוא שאל לצורך עצמו, לדעת מה האמת בסופו של דבר. ייחרב הבית או לא ייחרב הבית?

השיב לו הקב"ה ואמר, אל תאמין להם כלל ועיקר. אין צד כזה. כל הנביאים הללו שקרנים. לא שלחתי את אף אחד מהם.

מובן כי ירמיה חשב, אולי בין הנביאים האחרים יש נביאי אמת, ואולי לא יהיה חרבן בסוף. ולי הקב"ה לא אומר את כל הענין, כדי שאתן להם מוסר בחזקה ובביטחון, שאפחיד אותם כהוגן, ובסופו של דבר יתברר שלחלק מן הנביאים הקב"ה נגלה ואמר שלא יהיה חרבן, ואז יתיישבו כל הדברים, ולא יהיו להם קושיות למפרע.

עפ"י זה, כוונת דברי הפסוקים מתיישבת כפשוטן, ולא חסר מאומה. הקב"ה אמר לירמיהו, שְׁקֶר, הַנְּבִיאִים נְבִיאִים בְּשֵׁמִי. לֹא שְׁלַחְתִּים, וְלֹא צִוִּיתִים. וְלֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם. חֲזוֹן שְׁקֶר וְקֶסֶם וְאֵלִיל וְתַרְמִית לְכֶם, הִמָּה מִתְנַבְּאִים לְכֶם.

ומקום אתי להעיר, כי אף שהדברים יכולים להישמע מאד מחרדשים, וגם אני הצעיר הכותב

לשאל מאותם הקדמונים, כיצד הרד"ק מסתדר עמם?

אי אפשר גם לבוא ולהמשיך להכניס בכוונת הרד"ק פירושים, הרחוקים מאד מן הפשט. הא כדאיתא והא כדאיתא. לא צריכים לערבב את השיטות. פירוש אחד סובר שהם היו רשעים, ופירוש אחר סובר שביניהם היו אנשים צדיקים. כל מפרש צריך ללכת לפי המהלך שלו.

ואחרי ככלות הכל, כבר הערנו שאיננו מצליחים לראות את הפירוש שלו נכנס בתוך מלות הפסוק. עדיין קושייתנו נשארת, שהעיקר חסר מן הספר.

דרך תשיעית ממרן שליט"א בביאור העניין.

לפי עניות דעתי בס"ד, צריך לומר דרך תשיעית, שנראה לי כי היא מתאימה עם הפשט הפשוט.

ירמיה הנביא ידע שישנם נביאי שקר. אבל נשתמש עם מה שכותב הדברי יואל בשם הקדמונים, שחלק מנביאי השקר היו צדיקים. ובכל אופן, האנשים חשבו על נביאי השקר שהם צדיקים. הוא מוסיף ומסביר זאת, שבגלל חטאים ופגמים מסויימים, הם טעו ונתבלבלו בדרך שלהם, ובעצם הם שגו.

אף שכבר הזכרתי זאת מקודם, כיון שחשוב לדעת את הענין הזה, נחזור שוב על מה שכתוב בדברי יואל שם. כתבו הקדמונים, שהיו בין נביאי הבעל צדיקים ועובדי ה', ונדמה להם שהאמת כדבריהם שמתנבאים. כי על ידי איזה חטא ופגם שפגמו, הגיעו לידי כך שיחשבו שהאמת כדבריהם. אבל כלפי חוץ, היו נראים ככשרים וצדיקים, ולכן היה להם הכח להתעות את ישראל כל כך, (כאילו) ירמיה הנביא מצא בזה [כאילו] לימוד זכות על ישראל.

שאלה מהקהל: נביאי השקר שהיו בזמן ירמיה הם נביאי הבעל?

תשובת מרן שליט"א: לא זו בלבד, אלא משמע שהיו נביאי שקר בזמנו, אפילו יותר מנביאי האמת.

תמהתי מתחילה, הרי הנביא שמע מפי הקב"ה את הענין, ואחר ששמע מפיו, כיצד יתכן שיעלה איזה ספק בלבו אולי האמת עם אנשים אחרים. ואף אם הם נראים צדיקים גמורים וכו', בכל זאת בשעה שדבר ה' בפיהו אמת, היתכן שיהיה איזה ספק אחרי כן שמא ואולי רק מפני כבודו אמר כן?

ואפשר להרחיב, אך צריך לדעת שאפילו רבן של כל הנביאים, משה רבינו ע"ה הסתפק בדבר. שהרי אמרו בפסוק [במדבר ט"ז, כ"ט], אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמְתּוּן אֵלֶיהָ וּפְקֻדַת כָּל הָאָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם לֹא יִי שְׁלַחְנִי. ואיתא בילקוט, אם כמות כל האדם ימותון אלה, אף אני אומר לא י"י שלחני. והשל"ה הקדוש האריך בדבר, וכתב כי אם עדת קורח היו מתים כמיתת כל האדם, משה רבינו היה אומר שרק מפני כבודו בלבד הקב"ה אמר לו למנות את אהרון לכהונה ואת אליצפן לנשיאות, יעו"ש. ועדיין הדברים צריכים תלמוד. הערת העורך נר"ו.

אמר יב"ן, לא נתכוונתי כלל שעלה לירמיהו ספק וכו' רק שהקב"ה יודע העתידות, והם יחזרו בתשובה, או תתגבר מדת הרחמים, או מטעם אחר, ולא יהיה חרבן בסוף.

ומה שסיים הכתוב ואמר, הִמָּה מִתְנַבְּאִים לְכֶם, כבר דיברנו שישנם שתי גירסאות. לְכֶם, כפי גירסת הרד"ק והמנחת שי. ומאידך מהרי"ץ בחלק הדקדוק אומר שבאות ה"א גרסינו, לְהֶם, ולא בכא"ף. יש להעיר שפירושונו מסתדר יותר לפי הגירסא בכא"ף, לְכֶם. כי השאלה כללה את ירמיהו בעצמו. גם הוא נכלל בכללם, כי חשב אולי בסופו של דבר לא יהיה חרבן, והנבואה שלהם כוללת אותו. לא כלפי שאר הציבור שהאמינו בהם, שאז מתאים יותר לכתוב לְהֶם.

וזה לשון הרד"ק שם, מִתְנַבְּאִים לְכֶם. אמר לכם, וכלל 'הנביאים' עמהם, כמו שהוא היה כולל עצמו בכלל ישראל, כאמרו, כי רבו משובותינו וגו'. סגנון זה קצת קשה. מה הכוונה כולל את הנביאים? הרי על ירמיהו בעצמו מדבר. נראה לי כי נפלה טעות בספרים, וצריך

לומר וכלל הַנְּבִיאַי עמהם. לשון יחיד, במקום 'הנביאים'. כלומר את עצמו. ירמיהו כולל את עצמו בכלל האחרים. מדרך ארץ, ובשביל שהדברים יתקבלו על לב השומעים, כאשר אדם אומר מוסר, לא מתאים שיאמר להם, אתם לא בסדר כי כך וכך, אלא יאמר, אנחנו כולנו לא בסדר. גם ירמיהו נהג כך, כמו שנאמר בפסוק, 'כי רבו משובותינו, לך חטאנו'. לכן הקב"ה אמר 'לכם', לכלול את הנביא ירמיהו עמהם.

אמנם, חיפשתי בספרים הישנים, דפוס ונציא – הנקרא דפוס ארבעה ועשרים, כפי שאנחנו רגילים לקרוא לתנ"ך – ודפוס אמשטרדם, וגם בהם כתוב, וכלל הנביאים עמהם. ולא, הנביא, כמו שסברנו. אבל כאשר שלחתי לברר ולבדוק בספרים היותר מוסמכים מכתב יד, נתברר שאכן כתוב בהם הנביא, כמו שחשבתי שצריך לתקן. שבח לה' יתברך.

אבל אפשר אולי ליישב את גירסת הנביאים, כי בזמן ירמיהו הנביא היו עוד נביאי אמת נוספים. כך כתוב בילקוט שמעוני ובפסיקתא [פיסקא כ"ו]. ירמיה, היה אחד משלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור. ירמיהו היה מתנבא בשווקים – בחוצות – צפניה בתוך בתי כנסיות, וחולדה אצל הנשים. ממילא יתכן שמה שכתוב בלשון רבים, הנביאים, הכוונה לשלושת נביאי האמת שהיו אז, לירמיהו לצפניה ולחולדה.

ואם מישהו יטען, אולי הרד"ק לא ידע ממדרש זה.

אי אפשר לומר כן, כי הרד"ק הביאהו בעצמו בתחילת פירושו לספר צפניה. דְּבַר יְיָ אֲשֶׁר הָיָה אֶל צְפַנְיָה בֶּן פּוּשֵׁי בֶן גְּדַלְיָה. וזה לשונו, אמרו רבותינו ז"ל, כי ירמיה היה מתנבא בשווקים, וצפניה בבתי כנסיות, וחולדה אצל הנשים. ונבואתו היתה קודם ששבו יאשיהו ויהודה מרעתם.

כשם שבזמנם אמונת האנשים בנביאי השקר נתנה להם את הכוח להטעות, כך בהיפך לגבי צדיק וחכם כי האמונה בו נותנת לו את הכוח לפעול.

שערי יצחק – השיעור השבועי

רק צריך לזכור, שזה בתנאי שהוא לא נשאר ברשעו. וכך הוא המשיך וכתב, ובודאי על כרחין הוא עושה תשובה גדולה מאהבה, על העבירות שעשה עד היום הזה. ונעשה מאתם, זכיות ומצוות גדולים. ומצינו ראייה לדברינו מתלמוד בבלי מפורש בגמרא בבא מציעא [דף פ"ה ע"א], איקלע רבי לאתריה דרבי אלעזר ברבי שמעון וכו'. בסופו של דבר כתוב שהוא היה במדרגת אביו וסבו רשב"י. ובכל זאת מסבירה הגמרא שהוא לא נכנס למערה להיקבר ביחד עם, משום שהוא לא היה בצער מערה. זה היה בצער מערה, וזה לא היה בצער מערה. מובן שמצד עצמו הוא עלה ונתעלה במדרגות גבוהות כמותם.

וכעין זה כתוב בספר צדקת הצדיק [אות קי"ג] למה"ר צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק הוא עין חיים [משלי י"א ל'], וכמו שאמרו [בבא מציעא דף פ"ה ע"א] גבי בריה דרבי אלעזר בר' שמעון, אף שהיה נראה לא כן. דבודאי הצדיק מוליד נפשות יקרות.

לפעמים מבקשים ברכה מצדיק ותלמיד חכם, אולם אמונת המבקש בעצמו מפוקפקת. במצב כזה, ספק גדול אם הברכה תתקבל. כנראה היא לא תעזור. אך המאמין בצדיק ובתלמיד חכם, שברכתו תועיל, עצם אמונה זו נותנת משנה כח לברכה כדי שהיא תפעל.

מובן שענין נתינת הכת, פועל בין לטוב ובין לרע. כמו שיהודים יכולים לתת כח לעבודה זרה ולנביאי שקר, כך הם יכולים לתת כח לצדיקים לברכס.

בדרך בדיחותא אומרים על מה שאומרים חז"ל [בבא בתרא דף קט"ז ע"א], כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. מדוע כתוב חכם? לכאורה עדיף ללכת לצדיק?

ומתרצים, כי אם אותו אחד ילך לצדיק, הוא עלול לחשוב ולהתפאר בעצמו, הנה בירכתי את החולה והוא הבריא, בטח אני כבר מסוגל לפעול ישועות בקרב הארץ... אבל החכם יודע ומבין שהכל הוא בסייעתא דשמיא. הוא לא

נדבר על דבר חשוב בדרך אגב, מכיון שדיברנו מקודם על כך שרשעי עם ישראל נותנים כח לעבודה זרה לפעול. יש לדעת כי כן הוא גם לטובה.

החסידים אומרים, "מי שעושים אותו אדמו"ר, הוא נהיה אדמו"ר". זה לא פתגם בעלמא, ויש לכך ראיות מן הגמרא. במסכת בבא מציעא [דף פ"ה ע"א] מסופר על נכדו של רשב"י שיצא לתרבות רעה רח"ל, וכשנודע לרבי על כך, סמך אותו לרבי. ומתפלאים על כך, כיצד הוא עשה זאת?

מתרץ בספר דברי שלום ולהרא"ס פרידנברג דף י" ע"ב, כי יש עצה לבן גדולים שאינו מתנהג בדרך הישר, לתת לו כבוד. לסמוך אותו ולכבדו. וכך ילמד תורה אפילו שלא לשמה, ומתוך שלא לשמה בא לשמה. כיון שסוף סוף הוא יצא מאנשים גדולים, הרי אפילו ששקע בתאוות, צריכים למצוא לו תאוה אחרת, להחליפה בכבוד, ולאט לאט יתקן את דרכיו.

בספרים הקדושים האריכו על כך, וישנם המסבירים עפ"י זה שמפני כן יצחק קירב את עשיו. על יעקב הוא הכיר שהוא איש תם יושב אהלים, אבל על עשיו הוא דאג. הוא ידע שעשיו שקוע בעבירות. וזו הסיבה שהוא רצה לברכו, שגם השכינה תסכים על ידו, ועל ידי זה הוא ייכנס לקדושה, ויעסוק בתורה ובעבודה. יצחק חשב שגם עשיו יחזור בתשובה, והוא זורעו ילכו ביחד למצרים אחוזי יד לקבל עול גליות. לכן הוא קירב אותו.

ובספר עמוד ברית השלום [צוואת אבא, קרן ד', עמוד ברית השלום, דף כ"ד ע"ג אות נ"ו] כתוב ג"כ דבר מפליא הנז' בזה"ל, בן גדולים שמושיבים אותו על כסא הרבנות, אפילו היה מקודם בעל עבירה גדול עד מאד, בכל זאת אחר שקיבלו אותו עשרה מישראל לרב עליהם, וכל בי עשרה שכינתא שְׂרַיָא, מיד נתקדש זה האיש בקדושת ישראל, ובקדושת השכינה השוכנת בתוך עשרה מישראל, ויכול לפעול ישועות ומופתים כאחד הגדולים.

מתבלבל, מביין שקיום הברכה אינה מכוחו אלא מן השמים. ולפי מה שאנחנו מוסיפים, היא בכח האמונה שהמבקש מאמין. הוא יודע לא לתלות את הכח בעצמו ובמדרגותיו.

ביאור המושג 'הטעיה עצמית', דהיינו שהאדם מסוגל להאמין לשקר של עצמו, ועפ"י זה תשובה לתמיהת האברבנאל על נביאי השקר דאז.

שאלתנו העיקרית לעיל היא על כל המפרשים, שהעיקר חסר מן הספר. ויש להוסיף עוד כי הנני מתפלא גם על רבינו יצחק אברבנאל. שהוא הקשה שאלה כזו על הרד"ק בדבר פשוט עוד יותר, וכדלקמן, ובנוגע לענייננו הוא עבר על כך בשתיקה. ואדרבה צעד בעיקבותיו, והוסיף נופך.

ונבאר את העניין. בירמיה פרק ד' [פסוק י'] כתוב, וְאָמַר. אָהָה, אֲדַנִּי יי. אֲכֵן הִשָּׂא הַשְּׂאֵת. לְעַם הַזֶּה, וְלִירוּשָׁלַם לְאֹמֵר. שְׁלוֹם, יְהִיָּה לְכֶם. וְנִגְעָה חָרָב, עַד הַנְּפֹשׁ. הַרד"ק מסביר על כך בזה"ל, כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום, הרי הוא כאילו אתה משיא אותם. ויחשבו רוב העם, כי ה' דבר אתם.

הרד"ק מסביר את הפסוק, שהיה לירמיהו טענה על הקב"ה. הרי נביאי השקר מבלבלים את הציבור, מדוע אינך מעניש אותם? לכן הציבור חושב ממילא כאילו דבר ה' דיבר בס.

שואל על כך האברבנאל בזה"ל, והנה לפירוש, העיקר חסר מן הספר, שהוא כיון שאתה מאריך לנביאי השקר המטעים אותם. על מספר מלים מועט כאלו, האברבנאל לא עובר בשתיקה, וטוען עליו שהעיקר חסר מן הספר. כל זאת בפרק ד'. ומתוך כך איני מביין מדוע בפרק י"ד הוא בעצמו מסכים עם הרד"ק על רעיון שלא נכתב בפסוקים כלל ועיקר?

חשוב לשמוע את ההמשך, מה שכתוב עוד שם באברבנאל בזה"ל, וְהַנְּבִיאִים יְתַמְּהוּ וִירְמִיָּהוּ ד', ט"ז, שהם נביאי השקר המנבאים להם שלום, יתמהו בראות ביאת האויב. התרעם הנביא מתמיהתם, כי בהיותם תמהים, מורה שמה

שדיברו היה מאת ה' שדיבר בס, ולכן יתמהו בראותם שלא נתקיימו נבואותיהם. ואם הם היו נביאי שקר מדברים מלבם שקר, הלא ידעו כי השם לא דבר בס. וא"כ איך יתמהו ממה שלא נתאמתו כזביהם? על זה אמר הנביא כמתרעם או שואל, אָהָה אֲדַנִּי אֱלֹהִים, יִרְאֶה מִתְמִיֵּהת הַנְּבִיאִים הָאֵלֶּה שְׂאֵתָה הַשָּׂא הַשְּׂאֵת לְעַם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם לְאֹמֵר שְׁלוֹם יְהִיָּה לְכֶם, וְשִׂמְאַתְךָ הִיָּה מֵאֵמֶרְךָ, וְלֹכֵן יִתְמָהוּ עֵתָה בְּרִאֲוֹתֶם כִּי נִגְעָה חָרָב הָאוֹיֵב עַד הַנְּפֹשׁ לְהַרְגוֹ עוֹלָל וְיוֹנֵק זָקֵן וְאִישׁ שִׁיבָה.

ירמיהו מתרעם על אותם נביאי השקר, מה אתם תמהים בראותכם את האויב בא לירושלם? כביכול אתם לא מבינים, כיצד מה שאמרתם בעבר שלא יבוא צר ואויב בשערי ירושלם לא מתקיים עתה עם ביאת האויבים? מה אתם מתפלאים? הרי בעצמכם ידעתם שאתם משקרים, ומה אתם תמהים?

חושבני כי אפשר ליישב את תמיהת האברבנאל בס"ד.

ישנו כלל מפליא בכוחות הנפש, הנקרא "הטעיה עצמית". הדבר כתוב בספרים רבים. אנשים המתמידים בשקר, בסופו של דבר הם מאמינים בעצמם בשקר אותו בדו מלבם. מי שלא חש ומרגיש זאת בעצמו, יקשה עליו לקבל זאת. אבל אחרי שיתעמק, יראה ויבין שזאת היא המציאות.

מספרים על כך סיפור מעניין. אורח הגיע לעיר אחת, ונערים מנוערים מן החכמה ומן המצוות התחילו להתל בו. משנוכח לראות שהם אינם עוזבים אותו, פנה אליהם ואמר, "מה אתם רוצים ממני, הן שם במקום מסויים, ישנו עשיר שהוא עושה סעודה גדולה, מנגנים שרים ורוקדים שם, מוטב לכם שתלכו שמה ותיהנו כרצונכם". שם יהיה לכם איפה לרקוד. מיד נחפזו כולם ורצו לביתו של אותו עשיר. לאחר שעזבוהו, ובראותו שאנשים נוספים הצטרפו והתלוו לאותם נערים, וילכו אחרי ההבל ויהבלו. כולם מדברים על כך שיש בבית של אותו עשיר שירים וריקודים. שמת. התחיל אותו

שערי יצחק – השיעור השבועי

יכיר בחסרונותיו. ככה יגיע למצב שאין לו תקנה. הוא בטוח שהוא מדריך את הדרך הנכונה, ולא נשאר לו בכלל ספק.

נחזור לדברי היערות דבש. בסוג שקר נכלל ג"כ גאווה, והן תאומים זה מול זה, כי ע"י שקר נולד גאווה, כי משקר בעצמו ואומר כמה פעמים לפני אנשים כי הוא חכם וצדיק וסופר וכהנה מהמעלות ותארים, עד בדברו כן פעמים ושלש יהיה זה אצלו מאומת וקבוע בדעתו, כאילו לא בדה מלבו בשפת שקר וכאילו דובר מישרים. כי כל מה שאדם דש בו להגידו, אח"כ נקבע בדעתו, מבלי לזכור כי ממנו יצאו הדברים בדויים. וא"כ אח"כ ירום לבבו, בחשבו למי היקר והכבוד יותר ממני, ואל מי תדמיוני ואשורה. ובאמת לא כן הוא, הוא אמר, ולא כן הוא, כי אינו צדיק, הוא מלוכלך בעונות, נעדר ממדע. רק מחמת שקרנות נולד לו רמות רוחא. וכן להיפך, כל שקר נולד מגובה לבב ורמות רוח, כי ייבוש כאשר ישאלו לו למה עשית כך. ולמען יתגדל, יכזב, לא יודה בעשותו הנבלה, וכן בכל דבריו למען ירום, ישקר בכל דבריו. עד שההרגל נעשה טבע, וישקר בכל דבריו, אף במה שאינו נוגע בכבודו ולתועלת לו כלל.

יש לנו אריכות בנושא בכתובים, בנפלאות מתורתך ריש פרשת שופטים, על הפסוק כי השוחד יעוור וגו'.

זוהי תשובה לשאלת האברבנאל. הנביאים יתמהו, כי אף שהם דיברו שקר, בסופו של דבר הם האמינו בשקרי עצמם. נביאי השקר התפלאו, כיצד באו אויבים לירושלם, כי האמינו על מה שאמרו מקודם שהוא אכן נכון.

מעשה הובן לי מדוע בדיקת מכונת אמת, הנקראת "פוליגרף" אינה אמינה במאת האחוזים. כי יכול להיות מצב שאדם יעיד איזו עדות שקר, ומרוב שהוא שקע בשקר, כבר גופו אינו משדר את האותות הרגילים אצל אדם שקרן, כי הוא כבר מאמין בשקר אותו הוא בדה מלבו. ואף כי מסתמא ישנן סיבות נוספות לחוסר האמינות המוחלטת ל"פוליגרף", אבל

אורח לחשוב שמא באמת נכון הדבר, הרי כולם רצים. ותכף רץ גם הוא לשם.

אם "כל העולם" רץ, גם הוא רץ. אבל זה לא מובן, הרי אתה בדית את השקר הזה ממוחך? בכל זאת, כאשר השקר מתחזק, בסופו של דבר האדם מאמין לו.

תלמיד חכם אחד שמתעסק עם גראפולוגיה אמר לי, כי אפשר לראות על חלק מהאנשים לפי הכתב שלהם אם הם משקרים. אבל לעומתם ישנם אנשים, שהשקר התחזק אצלם כל כך, עד שאפילו בכתב שלהם אי אפשר לדעת זאת. אפילו שהם המציאו את השקר, הם כל כך בטוחים בו, וכבר אי אפשר לזהות עפ"י הכתב שלהם את השקר.

ראיתי כזאת גם בספר יערות דבש [ח"א דרוש ט"ו] שהוא כתב בזה"ל, בסוג שקר נכלל ג"כ גאווה, והן תאומים זה מול זה. כי ע"י שקר נולד גאווה, כי משקר בעצמו ואומר כמה פעמים לפני אנשים, כי הוא חכם וצדיק וסופר, וכהנה מהמעלות ותארים, עד בְּדַבְּרוֹ כֵּן פְּעַמִּים ושלש, יהיה זה אצלו מאומת וקבוע בדעתו, כאילו לא בדה מלבו בשפת שקר, וכאילו דובר מישרים. הוא עשה את עצמו לאדמו"ר, צדיק ובעל מופת, ובסוף הוא מאמין בזה בעצמו. הוא מאמין באמת, וחושב כי אכן הוא צדיק. ממש פלא עצום.

אומרים שהעונש הראוי לאדם שמינה את עצמו לאדמו"ר, בלי שהיה ראוי לכך, הוא שיאמין בסוף בעצמו שהוא אדמו"ר... כך מובא בשם אחד מגדולי אשכנז לפני כמאתים שנה, והובא בספר פתח דבר למאמר כופר האשכול ורשא ה'תרע"א דף א', יש לחקור מה יהא משפטו וסופו של מי שאינו אדמו"ר, ומתחפש לעשות את עצמו אדמו"ר. אומר על עצמו, "אני מרן, אני צדיק, אני כך וכך". מפרסם את עצמו בכדי להתגדל בשקר. מה יהא ענשו? והשיב, כי לא ימות מן הזקנה, עד שידמה בעצמו כי אכן הוא אדמו"ר. מי שחושב שהוא ראוי להנהיג את הציבור ולהורות להם דרך ה', ענשו יהיה שלא

מסתבר שדבר זה הוא אחת מן הסיבות המרכזיות. הוספת העורך נר"ו.

ובדידי הוה עובדא, שכאשר פעם אחת נאלצתי להוציא דבר שקר מפי לצורך שלום, ועבר זמן וחזרתי על גירסתי וכו'. וכשהעמידוני על האמת, הוקשה עלי בעצמי לקבל זאת, כי התחלתי להאמין בסיפור השקר אותו המצאתי. הוספת חכם אחד שליט"א].

בכדי להשלים את הנושא, יש להביא כמה עניינים מן הספר דעת סופרים [להר"י רבינוביץ].

בספר הנז"ל [על נביא ירמיה, דף ס"ג] כתוב כך, בזמן ההוא רבו אנשים שקראו לעצמם בשם נביאים. רובם לא מתוך זדוקלב, אלא מתוך שדימו כי השיגו דעת עליון. ומפני שדיברו על חזון, שלמעלה מהתפיסה האנושית, נקראו בשם נביאים. מכיון שהשגתם לא היתה רגילה, חשבו שהם נביאים.

ועוד שם [בדף ר"ג] כתוב כך, היה צורך בהכחשה כפולה ומוכפלת, של כל ההשקפות והשיטות והמושגים שהיו נפוצים בארץ. הכוונה לומר, שאין שום יסוד לנביאי השקר שיהיו מקובלים על העם, כי מעולם לא הראו דבר אמת וכו'. מהם הטעו אף את עצמם. קסם ואליל הוא כינוי למה שדיברו בשם מקורות עליונים.

לכם'. כלל את ירמיה עמהם, כנראה שמתוך שאלתו השתמע כי דבריהם עושים רושם גם עליו. כי אם לאו, למה הוא שם לב למה ששקרנים מדברים? דהיינו, הוקשה לו מדוע הוא אומר 'לכם', וכי ירמיהו האמין להם? מדוע הוא התייחס אליהם? התשובה היא, שאכן נראה שדבריהם עשו עליו רושם.

ידוע מה שהרד"ק אומר על הפסוק וירמיהו פרק ה פסוק א, שוֹטְטוּ בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם, וְרָאוּ נָא וְדָעוּ, וּבִקְשׁוּ בְּרְחוּבוֹתֶיהָ. אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ, אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מְשָׁפֵט, מִבִּקְשׁ אַמוֹנָה וְאַסְלַח לָהּ. וזה לשונו, היו בירושלם חסידים ועבדי האל, ואיך אמר ירמיה אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה? בודאי שהיו בירושלם צדיקים

וחסידים, ולא כולם נענשו ומתו. ברוך ה' לא אבדה שארית ישראל. אם כן קשה, מדוע הנביא אומר שאין ברחובות ירושלם צדיקים וחסידים? ומתוך, פירש אדוני אבי ז"ל, כי ירמיה אמר בחוצות ירושלם, ואמר ברחובותיה, כי החסידים שהיו בירושלם, היו מתחבאים בבתיהם, ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות, מפני הרשעים. כלומר, החסידים פחדו והתחבאו, לכן הסתתרו בבתיהם. זהו שאומר הנביא, שוֹטְטוּ בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם, וּבִקְשׁוּ בְּרְחוּבוֹתֶיהָ. בחוצות ובשווקים לא תמצאו את החסידים.

אותו הדבר אומר מהר"ם אלשיך בספר מראות הצובאות וירמיה פרק י"ד פסוק ט"ז, ומדייק זאת מן הכתוב, וְהָעַם אֲשֶׁר הֵמָּה נִבְּאִים לָהֶם, מדוע אומר וְהָעַם, כי לא כל העם הלכו אחרי נביאי השקר, כי אם קצתם.

וצריך לדעת כי כאשר אומרים 'קצת', לא מתכוונים למיעוט, אלא לחלק. אם מתכוונים למיעוט, אומרים 'מיעוט'.

זו הערה בדרך אגב, כי לפעמים מהרי"ץ אומר, 'בקצת תיגאן', ויכולים לחשוב אולי הכוונה למיעוט. אבל האמת היא כאמור, שאין המדובר על מיעוט, רק שהיה קשה לו להגדיר את כמות הספרים, לכן הוא אמר 'קצת'. קצת הוא הרבה יותר ממעט. קצת יכול להיות גם הרבה. ואף כי הוא פחות מחצי, אך עכ"פ הוא חלק שאינו מבוטל, ואינו מיעוט. והרחבנו על כך בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך חמישי הלכות יום טוב.

תקוותי בעזרתו יתברך שמיצינו היטב את הנושא. עמדנו על כמה נקודות, שבעזרתם תמונת המצב של כל ענין זה תהיה ברורה, ונבין ונדע את הלקח הראוי לזמננו, שכן אמרו חז"ל [ילקוט שמעוני שמואל א' רמז ע"ו], נבואה שנצרכה לדורות, נכתבה. נבואה שלא נצרכה לדורות, לא נכתבה.

לו, היה לך לשמוע כי שמע ה' את תפילתך. ולא ענה לה.

ויהי כדברה אליו יום יום, ותאלצהו בדבריה, ויגד לה את כל לבו, כי הגידו לו משמי מרום כי הבן הזה הנולד לו, יתיו את ראשו. והאמינה לדבריו, כי ידעה כי כל דבריו באמונה. ויהי כאשר ילדה והנה הוא בן, ותקח לו אמו תיבה, ותחמרה בחמר ובזפת, ותשם בה את הילד ותשלך אותו בתוך היאור. וימן ה' דג גדול לבלוע את התיבה. וכו' וכו'. סיפור ארוך, משונה מאד, דברים אשר לא נשמעו בכל הארץ ובכל הגוים. סופו של דבר, לכן קראו לו 'בן נון', להורות שהוא נמצא בתוך דג. הדג בלע את התיבה, ומצאו אותו כשחתכו את הדג. בארמית נון, פירושו דג, כידוע.

בכמה ספרים הביאו את המעשה הזה, וחלקם האמינו לו. גם בספר רב פעלים לבנו של הגר"א הביא מעשה זה, כי לא ידע מהיכן הוא הגיע. חשבו בתוסלב כי זהו מדרש חז"ל, ואיננו יכולים להכחיש מדרשי חז"ל.

שאלה מהקהל: אבל כבר חז"ל בבראשית רבה פ' ויחי אמרו על פסוק 'וידגו' לרוב בקרב הארץ ובראשית נ"ח, ט"ז מי ששמו כשם 'הדג', פָּנוּ מכניס אותם לארץ.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כך כתוב שם בבר"ר פצ"ז אות ג', וגם במדרש הגדול. אבל זה שנקרא על-שם דג, שפיר, אך שם יש סיפור ארוך ומשונה בעניין הזה, ושָׁבסוף נשפך לאמו חָלָב, ומילא את כל המטה וכו'. חלומות באספמיא, דברים מוזרים, שלהם אין מקור אצלינו.

יכול להיות גם כיון שצורת דג, דומה לנו"ן פשוטה, אס"כן אולי שני הפירושים עולים בקנה אחד.

אין רצוננו להרחיב בכל הנושא הזה, רק להתייחס אל מה שנוגע אלינו במישרין, שרצו לשמוע על כך. שם ודף תתקפ"ז הוא הביא את מה שכתבנו בהגדה של פסח פרי עץ חיים, גם על יהושע בן נון. וזה לשונו, וראה גם להגר"י

הנבואות שנכתבו, נוגעות גם אלינו, ומי ש'יפרוט' אותם יבין דבר לאשורו גם על מצב זמננו. ואף כי היום אין לנו נביאי אמת ונביאי שקר, אבל אפשר להקיש מהם על חכמי ומנהיגי הדור שלנו, אל מי ללכת ואל מי להאמין, את מי לקבל ואת מי לא לקבל. וצריך להתפלל בלב שלם על זאת, ולבטוח בהי"ת שינחנו באורח מישור, אכי"ר.

אודות דברי הרה"ג רי"י וייס שליט"א שנדפסו בספר 'אוצר מדרשים' בדבר מדרשי חז"ל בדויים וסיפורים שהכניסו מעתיקים ומדפיסים, אולם מקורם מאומות העולם. התייחסות למ"ש כי נעלם ממנו מקור העניין שהביא מרן שליט"א בהגש"פ פרי עץ חיים, לגבי יהושע בן נון", מדוע נקרא כך. וכן למ"ש שם לגבי סיפורי ה' יהודה רוזנברג. ומאידך תמיהה איך הדפיסו שם בספר סיפור ערבי בשם מדרש חז"ל כביכול.

בני הרב משה הי"ו הראה לי מאמר שכתב ידידנו הרב יצחק ישעיהו וייס הי"ו, רב השכונה פה, נוה אחיעזר, מאמר חשוב מאד שנדפס בקובץ ישורון וקובץ כ"א, התשס"ט, ונדפס שוב בספר אוצר מדרשים [מהדורא חדשה, ח"ב, כרך ב', הוצאת מישור ב"ב ה'תשע"ח].

תוכן המאמר הוא, אודות כמה מדרשי חז"ל בדויים. ישנם מאמרים שאינם 'מדרש חז"ל', אלא 'מדרס עמי ארצות'. סיפורים שונים שנכנסו על ידי מדפיסים ומעתיקים, כאילו הם יצאו מאת חז"ל. כמו כן סיפורים משונים ומוזרים על גדולי ישראל, שבאו בעצם מאומות העולם. או מְנַצרים, או מערבים. לפי צורת הסיפור אפשר לדעת מהיכן מקורו. הוא מעורר על כך שהיו צריכים חוש ביקורת, אל מה להאמין אל מה להאמין. מה נכון ומה לא נכון.

בין היתר הוא מדבר על מדרש מוזר, שמסביר מדוע יהושע בן נון נקרא כן. למה נקרא בן נון? נון בארמית הוא דג. והמציאו על כך מין סיפור משונה. כך מובא שם ודף תתקע"ט, אביו של יהושע דר בירושלם, ואשתו עקרה, והיה הצדיק מתפלל לנוכח אשתו, ויעתר לו ה'. ויהי כי הרתה, היה הצדיק מתענה ובוכה יום ולילה, מאין הפוגות. וירע הדבר בעיני אשתו, ותאמר

רצאבי בביאורו פרי עין חיים להגדה של פסח, פיסקא ורב וכו' כצמח השדה, שכתב, ושמעתי כי אביו של יהושע בן נון, פגעה המחרישה [של המצריים] בגבו, ושרטתו בצורת נו"ן פשוטה, על כן נקרא שמו נו"ן.

פירוש מענין ונפלא זה שמעתי מאאמו"ר בשם אחד מרבותיו. הוא הסביר כי יהושע נקרא 'בן נון', עפ"י מה שאומרת הגמרא בסוטה ודף י"א ע"ב, על הפסוק ותהלים פרק קכט, על גבי חֲרָשׁוֹ חֲרָשִׁים, הָאָרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם. נשות היהודים במצרים היו יולדות בשדות, והקב"ה עשה להם נס, ונבלעו בקרקע. המצרים לא הבינו להיכן התינוקות נעלמו, והחליטו להביא שוורים לחרוש מעליהם כדי לגלות אותם. המחרישה פגעה באביו של יהושע בן נון, ועשתה על גבו סימן בצורת נו"ן פשוטה. כנראה שהוא היה מראה זאת לכולם להראות ולפרסם את הנס, וזו הסיבה שנקרא נון.

הגר"י וייס מביא זאת בתוך המאמר שלו, וסיים על כך בעדינות, שנעלם ממנו מקורו. כלומר, הוא מסכים שהסיפור הזה כבר אינו מוזר, כמו 'המדרש' דלעיל, ויכול להיות, אבל המקור נעלם ממנו. ומי יודע.

האמת צריכה להיאמר, ששמעתי זאת בעל פה בימים ההם, אך לפני כמה שנים זכיתי ומצאתי את המקור בכתובים. בספר כתיבת יד, שהראה לי אותו בחור ישיבה אחד, הספר נכתב ע"י אחד מחכמי העיר ד'מאר בתימן, הוא מה"ר סעדיה שרעבי זצ"ל. הנה מדרש זה כבר נמצא בכתובים, ולא רק נמסר בע"פ. הוא הביא את הגמרא הזו, וכתב בסוף בזה"ל, כשחרשו על גבו של אביו של יהושע, נעשית על גבו כמין נו"ן פשוטה, שנאמר 'האריכו למעניתם'. הוא לא ציין מקור, אבל מסתבר שמצא זאת בכתובים.

נו"ן פשוטה היא ארוכה, לכן הוא נקרא יהושע בן נון.

יתכן שאביו של יהושע לא היה הילד היחיד שהיתה לו צורת נו"ן על גבו. הקב"ה משאיר

זכר לנסיו, שנאמר ותהלים קי"א, זָכַר עֲשָׂה לְנַפְלֵאֲתָיו. הרי זהו נס נשגב, שהתינוקות נבלעו בקרקע. ובכדי שהנס יתפרסם, לא רק לאותו הדור אלא גם לדורות הבאים, לכן השאיר חותם כמין נו"ן פשוטה על הגב. שהרי ודאי יכל הקב"ה לפעול שגם המחרישה לא תפגע בו כלל ועיקר. אפשר שאביו של יהושע לא היה היחיד שנקרא בשם נון, על-שם מה שאירע, אך האחרים לא מפורסמים. אחד מהם לכל הפחות, הוא אביו של יהושע, נתכנה לדורות 'נון', ע"ש סימון הנו"ן פשוטה על גבו.

נמצאנו למדים ברוך ה' שיש מקור לדברים אלו, שנמסרו אלי בע"פ.

והאמת היא, שישנם מפרשים שלא יסכימו לכל המהלך הזה. למשל, בפירוש בן יהודע שם מסביר כי כל המאמר ההוא אינו כפשוטו. בליעת התינוקות בקרקע לא היתה בצורה פשטית, רק שהם נבלעו באויר, על ידי הכח הרוחני שפרוש על הקרקע. לדבריו, התינוקות נעלמו מן העין, כאילו שנבלעו. גם בגליון עין יעקב בשם ספר דרש משה הבין כך. יעו"ש שנראה לו שקשה להבין את הדברים כפי פשוטם. כשיטתם סובר גם מהר"ל, האומר בס' גבורות ה', כי כל המאמר ההוא אינו כפשוטו, ועיקר הכוונה שהתינוקות נסתתרו על ידי כח עליון. לא היתה בליעה בפועל, אלא "כאילו נבלעו". לדבריהם, כל מה שאמרנו לא יכול להיות.

ואולם, המעיין יראה שהדבר אינו מוסכם. מהרש"א ודאי מפרש את הדברים כפשוטם וכמשמעם. הוא מסביר את מלות הפסוק, 'חרשו חורשים', שפירושו בארמית מְשָׁפִים. כי מכשף בלשון ארמית הוא חרשא. הוקשה למהרש"א, הרי המצרים ראו בעיניהם מופתים, שהילדים נבלעים בתוך הקרקע, אם כן מדוע הם נלחמים עמם באמצעות מחרשות? טיפשים שכמותם. התשובה היא, שהמצרים חשבו שהילדים נבלעו באמצעות כישוף, וחשבו כי על ידי החרישה יצליחו לפגוע בהם.

ש'העשיר' את עולם התורה בספרים וספרונים רבים, 'זוהר בלשון הקודש', שכלל אינו מתיימר להיות נאמן למקור, והוא ליקוט חלקי בתרגום חפשי ובדילוגים, 'הגדת מהר"ל מפראג' שכבר הוכח זיופה שגם היא ליקוט חלקי מספרי המהר"ל בתוספות מדמיונו. כן 'הרחיב' עת עולם האגדות בשם חז"ל 'לכאורה' בספריו 'אליהו הנביא', 'דברי הימים אשר לשלמה המלך', 'רפאל המלאך', חושן המשפט של הכהן הגדול ועוד.

בספר נפלאות מתורתך [פרשת בלק, דף קמ"ב] כתבנו בס"ד על הסיפור שעמדנו עליו לעיל, ברית מילה מתימן ומירושלם, שהובא בספר מלאך הברית שיצא לאור על ידי הרב מרדכי גרוס שליט"א. כששאלתי בזמנו מה המקור, לא ענו לי, עד שהבנתי כי לא היה נעים להם עם זה, משום שלקחוהו ממקור מפוקפק.

כך כתבנו שם, שם בדף רל"ד איתא, בארץ תימן היה אדם גדול אחד ששאל בן מהקב"ה וכו', ויקרא אביו את שמו שאול מתניה וכו' ע"כ. וניכר שהוא בדוי, שלא היה ולא נברא. ולכל הפחות חלק מן הפרטים שבו. וחיזוק לכך שלא נזכר הזמן בו אירע. אלו דברים שלא היו ולא נשמעו. ובסופו של דבר כתבנו, הסיפור הזה נלקח מתוך ספר אליהו הנביא, מאת ר' יהודה ראזנברג וורשא ה'תרע"א, הוא אותו רוזנברג דלעיל, כבר לפני מאה ועשר שנים. ושם דף י"ז ע"ב כתב שהביא אותו ממדרש וישע כת"י. וכל השומע יצחק לו. וכעת אמר הר"ר עידן דשא יצ"ו מעיה"ק צפת ת"ו, המו"ל ספר ילקוט מדרשים, כי ידוע ליודעים שיהודה ראזנברג הנזכר, בדה דברים מלבו, וכן עשה בספרו נפלאות מהר"ל מפראג.

וכבר מהרח"א ממונקאטש בספרו דברי תורה מהדורא תניינא סי' ע"ח, התריע על דבריו הזרים וכזביו, בספרו תפארת מהרא"ל אודות הרב הקדוש הנקרא שפאלע"ר זייד"א (הסבא משפולין), ובפרט על המעשה באברך שנכשל בשוגג באשת חמיו וכו', יעו"ש. אלו סיפורים נוראים ומדהימים על הסבא משפולין, והתברר

וזה לשונו שם, גם כי ראו זה הנס נפלא, חשבו שאין זה רק מעשה כישוף, כמו שחשבו במכות מצרים. ולפי שמעשה כישוף ודומה לו, אין לו כח רק בעולם הזה, וכדי תפיסת יד אדם, על כן חשבו שלא נבלעו רק כדי מחרישה שהוא תפיסת יד אדם.

הרי לנו שמהרש"א הבין דברים כפשוטם. וכן מובן לפי דברי ספר הישר, ולפי מדרש דברי הימים. גם רבי דוד הנגיד מצאצאי הרמב"ם, כתב במפורש [בפירושו להגדה של פסח, דף פ"ג], הקב"ה שהוא אל ארך אפים וכו', ציוה שתקבל הנולדים, וכשאמותיהם הניחום, האדמה נתבקעה במקום ותקבלם. ושלח הקב"ה מאצלו לכל אחד מהם מלאך, שהיה מזינו ומאכילו ומשקהו. רואים כי הם הבינו שפשוטו כמשמעו.

אני אומר זאת, מכיון שצריך לעורר על שני דברים.

ישנו מישהו מפורסם וידוע ליודעים, בשם יהודה רוזנברג, שהיה חי בורשא לפני כמה דורות, והוא המציא סיפורים, וביניהם כל מיני מעשיות על הגולם שברא מהר"ל מפראג.

גם בדו מן הלב איזה סיפור על ברית מילה שנעשתה בתימן, עד כדי שאחד הרבנים מפה בני ברק, הדפיס שוב את הסיפור באחד מספריו. כמדומני שזה לדבריהם לפני דורות רבים, מתניה, ברית מילה מירושלם לתימן. כל מיני דברים אשר מובן כי לא היו ולא נבראו. כשראיתיו השתוממתי, מהיכן הגיע הסיפור הזה? בסופו של דבר הבנתי כי הוא הגיע מסיפורי יהודה רוזנברג, שהיה ממציא סיפורים.

הגר"י וייס כתב עליו בזה"ל, על דרך זו מצויים גם ספרים שלמים, שנכתבו כספרי קודש מקוריים, מתבססים לכאורה על מדרשים מפורסמים. אך למעשה, דמיון כותביהם, משלים את החסר באגדות חז"ל וכו'. אחד המצויינים ביצירת ספרים מסוג זה היה הרה"ג יהודה יודל ראזנברג ז"ל מווארשא. ולאחר מכן במונטריאול וטארנטא שבקנדה,

שהם נלקחו מספרי כומרים. הלבישו דברי כישופים מבהילים, בסוסים וכו' ודברים שלא יעלו על הדעת, על צדיקי עולם.

ובכן, חשוב לנו כעת שני דברים. הראשון הוא, מה שידידנו הרב שחר דוד יצ"ו, משתתף קבוע בשיעורים, שאלני על ענין ההסתכלות בנרות חנוכה. בכמה ספרים אומרים שישנו ענין להסתכל על נרות חנוכה. ושאלתו בפיו, הרי בש"ע המקוצר בהלכות שמירת הגוף עפ"י הטבע [סי' ק"מ סעיף כ"ח] כתוב כי לא טוב להסתכל על אש, משום שהיא מזיקה לעיניים? השבתי לו, כי כנראה נרות חנוכה שאני. גם אולי זה לא בגדר אש, הרי זה נרות.

וחשבתי להביא להם סייעתא מן הספר רפאל המלאך [ערך עיניים, עמוד 174], שם כתוב בזה"ל, סגולה לכאב עיניים. הסתכלות על דבר מצוה, דהיינו שלהבת נרות חנוכה, ואתרוג וציצית. ולכאורה זו ראייה, כי אעפ"י שהסתכלות באש מזיקה לעיניים, בכל זאת עתה מובן שישנו צד להיפוך, ואדרבה, ההסתכלות הזו מועילה לכאב עינים.

אבל כאשר הסתכלתי והתבוננתי עוד יותר, נוכחתי לראות כי לא מצוין על כך שום מקור. אין לנו ידיעה מהיכן הוא הביא או המציא את הסגולה הזו. ממילא אי אפשר להסתייע מזה לשום דבר. ראיתי שאחרים מציינים זאת מן הספר רפאל המלאך, וכיון שנתברר שמחבר זה הוא מפוקפק, בודאי שאי אפשר לבנות על הדברים שלו.

יש מה להאריך על כך, ועתה לא אמרתי כי אם את קיצור וחלק מן הדברים. בל"נ נרחיב בשיעור נוסף.

ומצד שני צריך לדעת, שלאחרונה נדפס מאמר, מאת מישוהו שמלמד זכות על יהודה רוזנברג הלזה. צריכים לבדוק אחריו, אך יתכן לדבריו שהוא האמין לכל מיני ספרים שהגיעו עָדָיו, וחשב שהם אמתיים. יישר כוחו של ידידנו הרב אלישע חן יצ"ו ששלח לי את המאמר מתוך קובץ המעיין וגיליון 236, טבת ה'תשפ"א, מדף 105].

הוא שם מוסיף עוד יותר מזה [בעמ' 110], דבר שצריכים לקחת אותו בחשבון. וזה לשונו, אמנם נכון, על החוקרים מוסכם שהרב יהודה יודל יצ"ל המציא את סיפור הגולם, אך כמדומה שאחת הסיבות המרכזיות להסכמה זו היא שהחוקרים אינם מאמינים ואינם יכולים לקבל שמהר"ל ברא גולם מתוך עיון בספר קודש. זו נקודה חשובה. חבל שאנשים יראי שמים, מתהדרים בדברים שיסודם בכפירה ובמינות.

צריך לבדוק זאת לעומק.

דבר שני שרצוני לעמוד עליו, שבספר אוצר מדרשים שהביאו בו [בסוף חלק שני] את המאמר דלעיל, המפקפק על כל מיני סיפורים ומדרשים בדויים, ושהוא מורה שצריך לבדוק בכל מדרש את מקורו, הנה באותו ספר בעצמו הביאו מדרש מוזר על שלמה המלך. סיפור על שלמה המלך, מעשה הנמלה. האם מישוהו מכיר את הסיפור הזה? כיון שאייזנשטיין הדפיס זאת בתוך הספר אוצר המדרשים שלו, גדולים וטובים האמינו לו.

סיפור מוזר זה מספר על שלמה המלך, שנמלה אחת נתנה לו תוכחת מוסר על גאוותו, וכל מיני דברים משונים שלא היו ולא נבראו. כשקוראים את הסיפור, אני ממש מתפלא כיצד יכולים לחשוב שמקורו ממדרש חז"ל. נדפסו דפים שלמים מן המעשה ההוא, ובתוכם לא כתוב אפילו לא פסוק אחד. גם לא מאמר חז"ל אחד. לפי מיטב הבנתי, זהו סיפור ערבי מובהק.

נסביר זאת בעז"ה. הרי כל שורש תורת הערבים, הקורען, מושתת על התורה שלנו. כשבעים אחוזים ממנו הוא לקוח מתורתנו הקדושה. דיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי ומוצש"ק בהר שנת התשע"ח] על עובדיה בן שלום היהודי, שסייע למשוגע הנביא שלהם, וכתב עבורו את הספר. הם שמעו מדרשים וכו', והעתיקו לתוך הקורען. אפשר לראות קטעים, שנלקחו מפרקי דרבי אליעזר. אותם ערבים טפשים שמעו גם על שלמה המלך, ועל דוד

שערי יצחק – השיעור השבועי

בערבית, לפניו, אומרים 'בִּין יְדִיָּה'. וזהו בלשה"ק בין ידיו, שהכוונה לפניו. יהודי אחד שלא הבין הרבה, תרגם מלה במלה, וכשהעתיק את המלים הללו, כתב ממש מלה במלה, ורואים אם כן שהסיפור איננו אמתי.

אינני מבין, מדוע לא כתבו לכל הפחות הערה בשולי העמוד, שאנשים יבינו שהסיפור איננו מוסמך. נאפשר ללמד זכות על הגר"י וייס, שעל הסיפור הזה לא היה לו מה לטעון, כי ראהו כתוב במדרש, ולא היה יכול לשבת ולבדוק גם את הסיפורים שנכתבו בתוך המדרשים ממש, כיון שעיקר מאמרו היה על אגדות שהובאו בתוך ספרי אחרונים מסויימים שמקורם לא נמצא כתוב בשום מדרש. הוספת העורך יצ"ו.

ולמעשה עיקר הערתו בזה, לא היתה עליו, אלא על מדפיסי הספר מחדש, כשהוא מצונזר, שהם הוצאת ספרים מישור, שלא הרגישו בסתירה הזאת שבין הדברים, והיו צריכים לציין משהו לפחות בשולי הדף. יב"ן.

שאלה מהקהל: לפי זה מהר"ל לא יצר גולם? תשובת מרן שליט"א: יש ראיות שכן יצר, הובא בס' ברכת אלישע ח"ב מדף קע"ו. והיו עוד מגדולי ישראל שעשו זאת, ומוזכר העניין כבר בגמ' סנהדרין דבא ברא גוברא'. הנדון דלעיל, הוא על הסיפורים המופלאים סביב העניין, כגון דליי המים המרובים שמילא הגולם את ביתו של מהר"ל, כל חמירא דאיכא "בחומשא", במנהרה שם, הכומר טומאס, וכדומה. שטוענים כי כל זה פרי דמיונו של י' רוזנברג. שכחתי יתר הפרטים, זה בזכרוני מלפני עשרות שנים שקראתי את הספר נפלאות מהר"ל, או ספרים ש'עובדו' על-פיו.

השם יצילנו, שלא ניכשל בכל מיני הטעויות. דיברנו בשיעור זה, על נביאי השקר, וגם על דברי שקר. לדעת שלפעמים בונים בניינים על מקורות שאינם מוסמכים.

יהי רצון שהשם ב"ה יזכנו לילך בדרך הישר. ישרים הולכים תמיד ביושר'. ומי שמחפש את האמת, ימצא אותה.

המלך, וחלמו כל מיני חלומות, והמציאו עליו סיפור.

אינני מבין כיצד תלמידי חכמים יכולים לחשוב שהסיפור הוא אמתי, ומקורו ממדרש חז"ל?

כדי להבין את כוונתנו, אקרא כמה קטעים. זהו סיפור על נשר, ויתכן שאתם מכירים אותו. שלמה המלך שוחח עם הנשרים וכו'. באותה שעה קרא לשר העופות (הפרס), ואמר לו, לך והביא לי את הנשר. הלך הפרס והביא את הנשר לפני שלמה המלך ע"ה, ויפתח פיו בזמר ושבח לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ונתן שלום למלך שלמה.

א"ל שלמה מה שמך, א"ל אלענאד. א"ל בן כמה שנים אתה, א"ל בן ת"ש שנים וכו'. אחר שעה בא לפני שלמה ועמו נשר גדול מן הראשון, ואמר שירות ותשבחות לבוראו, ונתן שלום למלך שלמה, ועמד בין ידיו, ואמר לו מה שמך, א"ל אלעוף. א"ל כמה ימי שני חייך, אמר לו תת"ק שנה וכו'.

לאחר שעה, בא הנשר הגדול והיה זקן מאד, ולא היה יכול לעוף, ונשאו אותו על כנפיהם, והביאו אותו לפני שלמה. ונתן שבח ותהילה לפני בוראו, ונתן שלום למלך. א"ל שלמה מה שמך, א"ל אלתעמר. אמר, בן כמה שנים אתה, א"ל בן אלף ושי' שנה.

הנשרים נקראו, אלענאד, אלעוף וּבנוסח אחר, אלאטוף] ואלתעמר. וכי אינכם מבינים מזה שממציאי הסיפור היו ערבים? הרי ידוע שבשפתם משתמשים במקום ה"א הידיעה, א"ל. יהודי אחד תרגם את הספר, וכשלא ידע כיצד לתרגם את שמות הנשרים, השאיר את המקור...

כל הסיפור הזה מוזר, כמעט שאין בו שום קדושה, שום מאמר חז"ל ושום תורה. כולו מלא דברים בטלים, פרי דמיונם של ערבים. וגם בסגנון הכתיבה שלהם ניכר, שכן כתוב בו, ונתן שלום למלך שלמה, ועמד בין ידיו, ואמר לו מה שמך.

מה הוא זה בין ידיו? מי שמבין ויודע, קולט שממציא הסיפור היה ערבי, כי כשרוצים לומר